

MER ÄN EN PLATS

OM FOLKBILDNINGENS MÖTESPLATSER

”En fantastisk möjlighet att utveckla sig själv, prova nytt och träffa människor jag inte skulle ha träffat annars.”

Citat från deltagarundersökning

”Det bästa jag gjort. har träffat många likasinnade.”

Citat från deltagarundersökning

”Jag har mött personer som tänker på olika sätt och har olika åsikter, och det är kul.”

Kvinna, 17, deltagare musikcirkel

”Så bra att få tillgång till en lokal som ger oss möjlighet att fortsätta utveckla oss själva i konst och gemenskap.”

Citat från deltagarundersökning

”Vi är i olika åldrar, har olika erfarenheter och är i olika livssituationer. En är gårdsägare, några bor i lägenhet. Vissa har familj, andra lever själva. Vi är en öppen och välkomnande grupp.”

Kvinna, 29, deltagare i studiecirkel i stadsodling

”Det fina med att träffas så här, är att vi hela tiden får nya idéer och inspireras av varandra.”

Man, 55, deltagare i studiecirkel i akvarellmålning

Vad betyder studieförbunden – för deltagarna och för samhället i stort? Frågan står i centrum i Studieförbundets nya skriftserie *Idéer och handling*. Syftet är att öka kunskapen och ge näring till samtal om studieförbundens roll i samhället, nu och i framtiden. Möten mellan människor är folkbildningens kärna, och denna första rapport i skriftserien handlar om mötesplatser.

Mötesplatser är mycket mer än enbart en fysisk lokal. Vilka som befolkar platserna och vad som sker där är centralt. I Studieförbundet har vi valt att lägga resurser på folkbildning och mötesplatser där behovet är särskilt stort. Vi ska aktivt söka upp, lyssna till och bjuda in människor utanför vårt eget synfält, de som inte av egen kraft kommer till oss.

Vi ska bidra till möten där människor kan utveckla gemensamma intressen. Men vi vill också få till stånd möten mellan olikheter, där skilda uppfattningar och tankar kan komma till uttryck, på ett respektfullt och civiliserat sätt.

Genom våra mötesplatser vill vi vara pådrivande för en positiv utveckling i lokalsamhället – från storstad till glesbygd. Men möten uppstår inte av sig själva, och här ska vi som studieförbund skärpa våra insatser.

Den riktning som Studieförbundet valt, tydliggörs i denna rapport. Riktningen innebär i hög grad en nyorientering för oss som studieförbund, där vi vill utveckla vår roll i samhället och för människor. Våra anställdas betydelse som medskapande folkbildningsaktörer med närhet till deltagarna förstärks.

De insatser vi nu prioriterar, ger sällan stora volymer verksamhet. Här har vi stora förväntningar på det nya statsbidragssystemet, som tydligt förordar kvalitet och effekter, framför kvantitet. Vår roll som studieförbund kan aldrig reduceras till att passivt jaga studietimmar, då förlorar vi vår kraft och legitimitet.

Att skapa och upprätthålla mötesplatser, där vi som studieförbund har en aktiv medskapande roll, är kanske vår viktigaste samtida uppgift. Det handlar i slutänden om ett demokratiskt grundarbete som stärker oss som individer, medmänniskor och samhällsmedborgare.

Jag hoppas att denna rapport ska väcka intresse och inspiration till fortsatt dialog om folkbildningens möten och mötesplatser.

Andrea Rodriguez
Förbundschef, Studieförbundet

Innehåll

1.	Inledning	6
1.1	Tillvägagångssätt och avgränsningar	6
2.	Mötesplatser – vad och varför?	7
2.1	Betydelsen av mötesplatser	7
2.2	Folkbildning, civilsamhälle och mötesplatser	8
2.3	Mötesplatser ur ett deltagarperspektiv	9
3.	Mötesplatser och möten – några utgångspunkter	10
3.1	Platser	10
3.2	Möten	10
4.	Varför möten och mötesplatser?	12
5.	Mål om möten och mötesplatser	13
5.1	Etablering av mötesplatser där behovet av folkbildning är särskilt stort	12
5.2	Möten mellan olikheter	15
6.	Mötesplatserna – och de möten som sker där	20
6.1	Studiefrämjandets lokalkontor	20
6.2	Kulturhus/föreningshus	23
6.3	Verksamhetslokaler	25
7.	Mötesplatser i lokalsamhället – det politiska perspektivet	27
8.	Sammanfattade reflektioner	29
	Källor	33
	Om Studiefrämjandet	34

Sammanfattande reflektioner i korthet

I kapitel 8 görs några sammanfattande reflektioner, utifrån vad som framkommit i studien. Här återges de kortfattat:

- Möten och mötesplatser beskrivs som folkbildningens DNA, och kopplas till ord som lärande, gemenskap, samhällsengagemang, tillit och demokrati. Begreppet social infrastruktur kan användas för att beskriva den väv av mänskliga möten som studieförbundens verksamhet omfattar.
- Studieförbundens mötesplatser är mycket olika, både vad gäller storlek, lokalisering ändamålsenlighet och verksamhetsinnehåll. Gemensamt är att de har stor betydelse som mötesplatser för folkbildningsverksamhet och för lokala föreningar och grupper.
- Det finns en samstämmighet i ambitionen att finnas på platser och nå personer där behovet av folkbildning är stort. Vilka människor och vilka platser detta gäller är föremål för diskussion. Det finns goda och kända exempel i Studieförbundet, till exempel på lokalisering i socioekonomiskt utsatta stadsdelar och på folkbildning med särskilda målgrupper.
- Studieförbundets mål om ”möten mellan olikheter” är väl förankrat och rymmer samtidigt potential för utveckling. Anställda och cirkelledare har en nyckelroll för att få till stånd och hantera sådana möten. Möten där olika uppfattningar kan ventileras på ett civiliserat sätt kan stärka tillit och minska polarisering. Här har Studieförbundet, som saknar partipolitiska kopplingar, särskilt stora möjligheter.
- Studieförbundets lokalkontor är viktiga mötesplatser. Att vara närvarande med lokaler och anställda på en ort skapar förutsättningar för ett aktivt agerande i lokalsamhället, i relation till medborgare, föreningsliv och kommunala beslutsfattare.
- Studieförbundet driver ett antal större kultur- och föreningshus. Erfarenheterna beskrivs som mycket goda. Dessa mötesplatser ger en stark förankring i stadsdelar och fungerar som ett nav för en rad verksamheter, samarbeten och möten.
- Det förekommer att olika organisationer och förvaltningar samverkar för att skapa och driva kreativa, öppna mötesplatser, till exempel i form av musikhus. På en del håll ingår Studieförbundet i sådana partnerskap, ofta med framgång.
- Att skapa och utveckla mötesplatser och att nå ut till nya deltagargrupper kräver både pengar och kunskap. Inför framtiden är en central fråga hur Studieförbundet – och övriga studieförbund – väljer att rikta sina resurser. I detta vägval har de kriterier och bedömningar som ligger till grund för hur statsbidragen fördelas mellan studieförbunden stor betydelse.

1. Inledning

Den här rapporten handlar om *studieförbunden som mötesplatser*. Rapporten fokuserar i första hand på Studieförbundet och har som utgångspunkt organisationens strategiska styrdokument, med uttalade mål för möten och mötesplatser. Underlaget är i huvudsak intervjuer med medarbetare i Studieförbundet. I rapporten beskrivs och analyseras hur Studieförbundet ser på sin roll som mötesplats, dels med koppling till organisationens styrdokument, dels i ett mer allmänt perspektiv, utifrån den roll som mötesplatser har i samhället.

Rapporten blickar både utåt och inåt. Det utblickande perspektivet tar avstamp i begreppet *mötesplats* och reflekterar över dess innebörd och betydelsen av mötesplatser i samhället. Vidare relateras till en politisk kontext, utifrån kommunpolitikerns och politiska partiers uttalanden om mötesplatser i samhället, med koppling till studieförbundens roll. Blicken inåt fokuserar på Studieförbundet vardagsverklighet, kopplad till de mål och intentioner som organisationen slagit fast.

Det här är ingen utvärdering i traditionell mening, i stället är ambitionen att spegla både samtid och framtid. Det handlar om hur Studieförbundet ser på sina mötesplatser, och vilka utmaningar som finns. Förhoppningen är att rapporten ska bidra till diskussionen om hur framtiden mötesplatser ska formas inom den organiserade folkbildningen i Sverige.

1.1 Tillvägagångssätt och avgränsningar

Flera kunskapskällor ligger till grund för rapportens beskrivningar och reflektioner. Det finns en hel del forskning om mötesplatser, där några resultat och tankegångar presenteras kortfattat. Politiker och andra beslutsfattare har i olika sammanhang uttalat sig om betydelsen av mötesplatser och i ett avsnitt refereras till dessa.

Intervjuer med ett tiotal medarbetare i Studieförbundet är det huvudsakliga empiriska underlaget. Intervjuerna har skett utifrån på förhand utskickade frågeområden. Utöver det har de intervjuade fritt kunnat reflektera och göra inspel, om vad de ansett vara värdefullt att lyfta fram.

Urvalet av intervjupersonerna har inte skett slumpmässigt. Ambitionen har varit att nå personer med kunskap om av en specifik mötesplats och/eller en bredare överblick av olika slags mötesplatser. Chefer och folkbildningsutvecklare har intervjuats. Totalt omfattar intervjuerna cirka tolv timmars samtal som och spelats in digitalt. I rapporten citeras från intervjuerna men utan namnangivelser. Några citat är lätt redigerade från talspråk.

Urvalet är begränsat, vilket omöjliggör mer generella slutsatser. Folkbildning är en komplex verksamhet, med tusentals möten på ett stort antal platser varje dag. Knappast någon lär ha den fullständiga bilden, och här handlar det snarare om att teckna en skissartad bild av den betydelse som mötesplatserna har – för människor och samhälle.

2. Mötesplatser – vad och varför?

”Mötesplatser” är ett begrepp som, ibland lite oreflekterat och utan definition, används för att beskriva en plats där människor möts. Det är svårt att hitta någon allmänt vedertagen definition av begreppet. En avgränsning som ibland används är att beskriva en mötesplats som en geografiskt avgränsad plats där människor kan mötas och interagera – vid sidan av arbetsplats, skola och familj. I denna breda bemärkelse räknas exempelvis parker, lekplatser, caféer och torg som mötesplatser, liksom även bibliotek, kulturhus, föreningslokaler och museer. Affärer, gator och kollektivtrafik brukar däremot sällan räknas som mötesplatser, även om mänskliga möten äger rum även på dessa platser.

På senare tid har begreppet *tredje rummet* eller *tredje platsen* börjat användas för att beskriva platser där möten kan ske, utanför arbetets/skolans och familjens ramar. Begreppet kan ha olika innebörd, men ofta betonas det tredje rummets möjligheter till spontana, oplanerade möten.

Inom stadsplanering har offentliga mötesplatser diskuterats länge. Redan på 1960-talet skrev forskaren Jane Jacobs boken *Den amerikanska storstadens liv och förfall*, med kapitelrubriker som *Parkens funktioner*, *Behovet av små kvarter* och *Att styra och planera stadsdelar*. I Sverige har intresset ofta riktats mot att skapa fysiska miljöer som möjliggör interaktion och samvaro mellan människor. Ödsligheten i våra stadskärnor, framväxten av stora köpcentrum och bostadssegregation är aspekter som ofta lyfts fram i diskussionen. På många håll diskuteras hur städer och mindre orter kan bli mer levande och attraktiva. Ett exempel på senare år är att flera kommunala bibliotek har breddat sin verksamhet, och i många fall döpts om till kulturhus, med mötesrum, café, konstutställningar, biograf och scener.

2.1 Betydelsen av mötesplatser

I allmänhet är ordet mötesplats positivt laddat och länkas till begrepp som ”tillit”, ”social hållbarhet” och ”gemenskap”. Utgångspunkten är människan som sociala varelse. Därmed har våra möjligheter att mötas och interagera betydelse, både för vår trygghet och trivsel som enskilda individer, och för våra möjligheter att känna delaktighet och tillit i samhället. Forskningen om betydelser av mötesplatser i samhället är mycket omfattande.

En av pionjärerna på området är den amerikanske forskaren Robert Putnam. I flera böcker har han lyft fram den ekonomiska, sociala och demokratiska betydelsen av ett rikt civilsamhälle och möjligheter för människor att mötas och bygga relationer med varandra. Han använder flitigt begreppet ”socialt kapital” för att åskådliggöra just detta. I en av hans böcker, med den talande titeln *Bowling alone*, (2000) pekar han på hur det sociala kapitalet i USA har minskat dramatiskt, genom att människor i allt högre grad ägnar sig åt individuella aktiviteter, i stället för att möta andra i föreningar och gemensamma aktiviteter.

Eric Klinenberg använder begreppet *social infrastruktur* för att beskriva hur planering av fysiska ytor kan underlätta för människor att skapa kontakt och bygga relationer med varandra. Det kan handla om allt från möteslokaler till bibliotek och lekplatser – eller till synes enkla faktorer som en plats på förskolan där föräldrar kan prata med varandra när

” På senare tid har begreppet tredje rummet eller tredje platsen börjat användas för att beskriva platser där möten kan ske.”

” Genom folkbildningens verksamheter skapas ett livligare offentligt liv i stadsdelarna.”

de hämtar sina barn. I boken *Palaces for the People* (2018) utvecklar han begreppet social infrastruktur och pekar på dess betydelse. ”När den sociala infrastrukturen degraderas, får det omisskännliga konsekvenser”, skriver Klinenberg och lyfter fram kriminalitet, social isolering, misstro och minskat ideellt engagemang.

Vikas Metha (2014) har lyft fram att mötesplatser är viktiga som träffpunkter för olika sociala grupper och för ett utvecklande offentligt liv. Han har tagit fram ett index för offentliga platser (Public space index, PSI). Genom det kan man utvärdera mötesplatser utifrån fem dimensioner: inkludering, meningsfulla aktiviteter, trygghet, komfort och trivsel.

Det finns också svensk forskning om mötesplatser. I den kvalitativa etnografiska studien *Plats att mötas och växa* (Bäckström Olofsson, Berg, 2023) fokuseras på tre öppna mötesplatser i Umeå, varav en är Studieförbundets Kulturhus Klossen. Mötesplatsernas verksamhet kretsar främst kring kultur, nöje, bildning och fysisk aktivitet. Forskarna identifierar en rad positiva effekter för enskilda människor och i mötesplatsernas omgivning. De bidrar till social sammanhållning och ökad tillit i samhället. Det finns även utmaningar, till exempel balansen mellan öppenhet och trygghet, mellan planering och spontanitet – något som återkommer i denna rapport. Gemensamt för de tre mötesplatserna som studeras i Umeårapporten är också utmaningen att säkra en långsiktig ekonomisk hållbarhet.

2.2 Folkbildning, civilsamhälle och mötesplatser

I civilsamhället, som studieförbunden är en del av, har mötesplatser ofta en konkret innebörd av att ha någonstans att träffas – för studier, föreningsmöten och gemensamma aktiviteter. Själva idén med folkbildning är att människor av fri vilja möts på en plats för att lära tillsammans. I Folkbildningspedagogiken är samtal och dialog mellan människor en viktig – kanske det viktigaste – beståndsdelen i läroprocessen. Studiecirkeln är den praktiska sinnebilden för detta, en liten grupp som tillsammans formar sitt lärande.

Charlotta Melander, professor vid handelshögskolan i Jönköping, har bland annat forskat om stadsutveckling och mötesplatser. Hon menar att studieförbunden har en viktig roll, både i mindre kommuner och i socioekonomiskt utsatta områden i städerna. Hon har även medverkat i rapporten *Folkbildning i marginaliserade stadsdelar* (Folkbildningsrådet, 2019). Där konstateras att det ”genom folkbildningens verksamheter skapas ett livligare offentligt liv i stadsdelarna, med större tillgång till vardags- och fritidsaktiviteter för invånare och besökare. I synnerhet bidrar folkbildningen till att etablera mötesplatser.”

Historiskt sett spelade mötesplatser och samlingslokaler en central roll för människors organisering i folkrörelser i slutet av 1800-talet. Folkets hus, bygdegårdar och frikyrkor tillkom för att människor skulle kunna mötas i gemenskap, men också för att bilda sig och påverka samhällsutvecklingen. Redan tidigt kom dessa mötesplatser att kopplas till de framväxande studieförbundens bildningsverksamhet. ”En gemensam mötesplats för arbetarna behövdes, eftersom de hade stora svårigheter att hitta mötesplatser för deras politiska och fackliga möten. Här startades den första folketshus-tanken”, skriver Folkets Hus och Parker på sin webbplats.

Ett fritt civilsamhälle där människor kan mötas och organisera sig har länge setts som en fundamental och självklar del av ett demokratiskt samhälle. Nu är demokratin på tillbakagång i många länder. Fria, självständiga organisationer hotar de som strävar efter

oinskränkt makt, och är därför bland det första auktoritära regimer brukar vilja begränsa. Fria mötesplatser i ett fritt civilsamhälle är ingen självklarhet!

2.3 Mötesplatser ur ett deltagarperspektiv

Vad betyder studieförbundens mötesplatser för deltagarna? Denna rapport inleds och avslutas med några citat från deltagare i Studieförbundets verksamhet.

Det görs regelbundet utvärderingar bland cirkeldeltagare. De frågor som ställs handlar sällan specifikt om själva platserna, däremot finns frågor om hur deltagarna uppfattar *mötena, lärandet och erfarenhetsutbytet* med de andra deltagarna i gruppen.

Studieförbundet genomför årliga undersökningar bland cirkeldeltagare. En del av frågorna berör möten med andra och gemenskapen i cirkelgruppen. Av undersökningen genomförd 2025, framgår att:

- 60 procent instämmer helt eller till stor del i påståendet: "Deltagandet har gjort att jag fått möjlighet att möta människor med annan bakgrund och andra erfarenheter."
- 83 procent instämmer helt eller till stor del i påståendet: "Diskussionerna/erfarenhetsutbytet gav mig ett mervärde." (Verksamhetsberättelse, Studieförbundet 2024 och 2025.)

Folkbildningsrådet har en cirkeldeltagarpanel som ligger till grund för deras undersökningar bland studiecirkeldeltagare. Av rapporten *Folkbildningens betydelse för samhället 2025* framgår att 81 procent att deltagarna under det senaste året lärt känna nya människor som de diskuterat aktuella samhällsfrågor med. 65 procent svarade att de under det senaste året lärt känna människor med annan bakgrund än de själva. Folkbildningsrådets undersökningar visar samtidigt att en stor del av studiecirkelarna är homogena, med avseende på deltagarnas ålder, kön, ursprung och utbildning.

Studiecirkel kan ske på många olika platser. Men att det över huvud taget finns en plats att vara på är väsentligt, och här är det inget orimligt antagande att studieförbundens studielokaler, liksom musikcirkelarnas replokaler – ur ett deltagarperspektiv – i många fall är en grundförutsättning för att verksamheten över huvud taget ska kunna ske. Däremot är det nog så att lärandet och gemenskapen, snarare än själva platsen, står i centrum för deltagarnas upplevelser av att delta i folkbildande verksamhet.

Det är svårt att med säkerhet slå fast vad möten och mötesplatser har för långsiktiga effekter för människor. Men i forskningen förs fram aspekter om att möten med andra kan innebära minskad stress och motverka ofrivillig ensamhet, förutom det som deltagarstudierna visar – en allmän tillfredsställelse av att möta andra människor.

3. Mötesplatser och möten – några utgångspunkter

I planeringsarbetet av denna studie gjordes en kategorisering av Studieförbundets mötesplatser och de möten som sker där. Att dela in en komplex verklighet kan vara vanskligt, eftersom möten mellan människor alltid är intrikata sociala företeelser, som knappast låter sig fångas i enkla kategorier. Kategorierna ska därför ses som ett slags tankefigurer för att beskriva och reflektera över olika slags möten och mötesplatser

3.1 Platser

Följande kategorier mötesplatser står i fokus för studien och kommer att ligga till grund för resonemangen längre fram.

- **Studieförbundets lokalkontor**

Studieförbundet kontor med arbetsplatser för anställda och lokaler för möten och studier. Termen ”kontor” kan vara lite missvisande, eftersom det leder tanken till en sluten administrativ arbetsplats, när det i själva verket är platser som kombinerar arbete och folkbildningsverksamhet.

- **Kulturhus/föreningshus**

Större mötesplatser med anställda som Studieförbundet driver, ofta i nära samverkan med kommuner, och ofta med fast förankring i stadsdelar.

- **Verksamhetslokaler**

Helt eller delvis bemannade mötesplatser där Studieförbundet, ibland i samverkan med andra aktörer, bedriver verksamhet, ofta inom kulturområdet.

Dessa kategorier täcker inte in alla mötesplatser. Mycket folkbildningsverksamhet är förlagd till medlems- och samverkansorganisationer och sker även på digitala plattformar. Det finns även mötesplatser av tillfällig karaktär som studieförbunden anordnar. Det kan vara allt från lägerverksamhet och öppna aktiviteter i stadsdelar till event av olika slag. Här fokuseras på mer varaktiga platser för fysiska möten, vilket inte innebär att andra mötesplatser är mindre intressanta.

3.2 Möten

Vad är det då för slags möten som sker på dessa platser? Här används fyra begreppspar för att beskriva mötenas karaktär. Inte heller här är det fråga om fasta kategorier, och inte att något är ”bättre” eller ”sämre”. De ska ses som ett slags tankefigurer för att analysera och reflektera över olika slags möten. Ett möte är sällan ”antingen eller” utan kan snarare placeras in på en tänkt linje mellan begreppsparens ytterligheter.

- **Spontana – planlagda**

Här handlar det om i vilken grad möten är spontana och uppstår i stunden eller är planerade, utifrån ett på förhand förväntat innehåll.

- **Homogena – heterogena**

I vilken grad en mötesplats kan beskrivas som homogen eller heterogen, med avseende på de personer som befolkar platsen.

- **Öppna – slutna**

På öppna möten är det fritt fram för alla att delta, medan ett slutet möte ofta kräver att personer kvalificerar sig för att delta, till exempel genom medlemskap, anmälan eller biljett.

- **Medborgardrivna – arrangörsdrivna**

Denna dimension försöker fånga i vilken mån möten initieras och formas utifrån människor själva, eller om det är en organisation som arrangerar och bjuder in till mötet.

4. Varför möten och mötesplatser?

Inledningsvis kan det vara värt att på ett mer allmänt plan beröra mötets om mötesplatsers roll i studieförbunden. Det är ingen tvekan om att möten och interaktion mellan människor utgör ett fundament i studieförbundens verksamhet. Studiecirkelns lilla grupp för lärande och gemenskap är ett centralt uttryck för detta.

”All vår verksamhet bygger på möten, och då måste människor mötas någonstans. Därför blir våra mötesplatser en grund för det vi gör.”

”För oss i studieförbunden ligger möten och mötesplatser i vårt DNA.”

”Saknar vi mötesplatser uppstår lätt ett vi-och-dom-tänkande.”

Medarbetarnas kommentarer om behovet av möten och mötesplatser kretsar i huvudsak kring vad det innebär för individen att ingå i sociala sammanhang vid sidan av familj och arbetskamrater. Det handlar om välbefinnande och personlig utveckling, men också om social gemenskap, att tillsammans med andra göra något som berikar livet. Möten och relationer stärker självkänslan och gör människor mindre sårbara.

Kommentarerna om mötets betydelse relaterar ofta till positiva personliga och sociala innebörder för deltagarna. I en del fall lyfts mötesplatsernas betydelse för lokalsamhället och för samhällsutvecklingen i stort fram. Det handlar då om de fenomen som lyfts fram i många studier om offentliga mötesplatser, där de beskrivs som arenor där uppfattningar och intressen kan formas och artikuleras – men också där sammanhållningen och tilliten i samhället kan stärkas.

”Ett samhälle består av en mångfald människor. Saknar vi mötesplatser uppstår lätt ett vi-och-dom-tänkande.”

”Mötesplatser kan vara ett sätt att ta sig an både personliga problem och samhällsproblem tillsammans. Vi kan inte bara sitta hemma och tro att vi förstår världen.”

5. Mål om möten och mötesplatser

Studiefrämjandet har ett antal nationella styrdokument som gäller för hela organisationen. Flera mål och avsnitt i dokumenten knyter an till möten och mötesplatser. I denna studie står två mål i fokus:

”Studiefrämjandet etablerar mötesplatser och verksamhetslokaler, egna eller i samverkan med andra aktörer, där behovet av folkbildning är särskilt stort.”
(Studiefrämjandets Strategiska mål 2024–2027)

”Samtal och möten mellan människor med olika värderingar och ståndpunkt är sällsynta, även i folkbildningen. Vi ska bidra till att de blir fler.”
(Studiefrämjandets verksamhetsåtagande, 2024)

Många har beskrivit den ofta snåriga vägen från centrala styrdokument till den praktiska verkligheten (se till exempel Nilsson, 2023). Trots goda intentioner är det långt ifrån självklart att det som beslutas centralt får fäste i vardagens prioriteringar och avvägningar. Ett annat dilemma gäller hur de ofta vaga och övergripande målformuleringarna ska tolkas. Ibland är det ett medvetet vägval, att inte i alltför hög grad definiera och konkretisera, just för att det lämnar utrymme för ”utförarna” att tolka och agera utifrån lokala förutsättningar, behov och resurser. Här är tanken att det snarare är riktningar och intentioner som tydliggörs i målen, och att det vilar ett ansvar på alla, särskilt de som verkar i demokratiskt styrda organisationer, att förhålla sig till målens riktning.

Studiefrämjandets två mål som handlar om möten och mötesplatser är kända bland medarbetarna. Däremot finns olika tankar om själva innebörden; hur målformuleringarna ska tolkas och omsättas i konkreta vägval och prioriteringar.

5.1 Etablering av mötesplatser där behovet av folkbildning är särskilt stort

Målet om mötesplatser ”där behovet av folkbildning är särskilt stort” väcker en hel del huvudbry. Ingen uttrycker i precisa termer att ”vi har tolkat det så här och därför har vi gjort så där.” I stället förs reflekterande resonemang som ibland går åt olika håll. Att tala i termer av målgrupper och verksamhet verkar vara mer naturligt än att ha begreppet ”mötesplatser” som utgångspunkt. Två centrala frågor kan utkristalliseras, som explicit svarar mot det som formuleras i målet:

- Vilka har störst behov?
- Var ska mötesplatsen ligga för att nå dem med störst behov?

Vilka har behov?

För vilka är behovet av folkbildning särskilt stort? Här går tankarna ofta till olika målgrupper, mer sällan till fysiska platser.

”Min första tanke går till alla som inte känner till folkbildningen, som inte når oss eller hittar till oss.”

När det gäller att peka ut målgrupper där ”behov” antas finnas, uttrycks resonemangen i funderingar och frågor, snarare än i tydliga ställningstaganden. Hos några problematiseras själva tanken på att identifiera särskilda grupper och individer. Det finns en risk att uppfattas som att komma uppifrån eller utifrån och peka ut vad någon annan förväntas behöva.

”Det är inte lätt att ringa in var behoven är störst. Särskilt när vi identifierar behov som folk själva inte tycker att de har.”

”Det kan bli ett vi-och-dom-perspektiv, att det är ’dom där andra’ som inte är som jag som har behoven.”

”Det finns alltid en risk när du själv anser dig ha svaret på vad någon annan behöver bäst. Särskilt farligt är det när man tänker att människor ska assimileras, utifrån tanken att ’bara du gör som jag, blir allting bra’.”

” Det finns alltid en risk när du själv anser dig ha svaret på vad folk behöver.”

Andra ser inga stora risker i att försöka identifiera och närma sig olika grupper med behov.

”Folk kan ju alltid säga nej tack! Men om vi bara sitter och väntar på att folk ska komma till oss missar vi alla som inte vet att vi finns, eller som inte har rösten att säga till oss vad de vill.”

Det finns en stark tradition av frivillighet i folkbildningen – att den egna viljan ska vara drivkraften att delta. Samtidigt har det under många decennier talats om att vissa grupper, till exempel personer med låg formell utbildning, är underrepresenterade i studieförbundens verksamhet. Det finns också genomgående en mer eller mindre uttalad ambition utifrån intervjuerna i denna studie, att studieförbunden inte enbart ska vara en plats för personer som av egen kraft och med egna resurser tar organisationen i anspråk. Denna ambition vilar på en lång tradition, med många exempel där Studieförbundet aktivt riktat sig till särskilda målgrupper. Det kan gälla kvinnor inom musiken, föräldrar till barn med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar, nyanlända flyktingfamiljer med flera.

Kanske bottnar detta målgruppstänkande i en förvissning – byggd på egna erfarenheter – att just folkbildningens metoder och människosyn, har särskilt stora möjligheter att närma sig människor i sköra och utsatta lägen. Några uttrycker att det centrala är *på vilket sätt* man närmar sig de grupper där behoven antas vara stora.

”Det tar lång tid och kräver kunskap att etablera sig i en ny stadsdel eller närma sig en ny målgrupp. Du måste vara lyhörd och lyssna in vilka behov och förutsättningar som finns.”

”Om vi har identifierat sverigedemokrater på landsbygden som en viktig målgrupp för folkbildning, kanske vi inte ska börja med att bjuda in till en klimatföreläsning.”

Ytterligare en aspekt av att nå grupper där behoven är störst, gäller rent resursmässiga möjligheter och prioriteringar. Att söka upp, bjuda in och motivera personer som inte själva knackar på dörren och anmäler sitt intresse kräver tid och kunskap, alltså resurser.

Etablering av platser

Det ska först sägas – vilket också flera (sorgligt) påpekar – att det i dagsläget, med kraftigt minskade ekonomiska anslag till studieförbunden, inte finns så mycket utrymme för att etablera nya mötesplatser.

Många faktorer samspelar när frågan ställs om var Studieförbundets fysiska mötesplatser ska ligga. Enligt målet ska mötesplatser etableras där behovet av folkbildning är stort. Men var finns dessa platser? Ska Studieförbundet i högre grad än idag finnas i socioekonomiskt utsatta områden? Eller på landsbygden, eller på platser där inga andra studieförbund finns? Eller är det i själva verket innehållet i verksamheten och förmågan att på rätt sätt närma sig olika målgrupper som är det centrala, inte nödvändigtvis var någonstans rent fysiskt personerna med störst behov befinner sig? Frågorna är många och svaren spretar.

”En sak är var mötesplatsen ligger, en annan sak är vilka som kommer till mötesplatsen.”

”När jag läser det här målet tänker jag först på socioekonomiskt utsatta områden, där det bor människor med annan etnisk bakgrund, där många är trångbodda. Där kan våra mötesplatser bli en träffpunkt och en ventil.”

”Det är förödande att studieförbunden drar sig bort ifrån landsbygd och mindre orter. Snart finns ju ingenting kvar där.”

När det gäller närvaron i större och medelstora städer förs resonemang om det mest optimala läget för mötesplatserna – är det centralt i staden eller i stadsdelar i periferin? Rörlighet mellan områden i en stad gör att människor kan resa mellan olika delar av staden för att sig till aktiviteter. Samtidigt har olika stadsdelar sin särskilda prägel, vilket kan fungera som trösklar för andra att ta sig dit. En mötesplats i en större stad, både påverkar och påverkas av den lokala omgivningen. Några citat illustrerar komplexiteten, och även spännvidden i uppfattningar:

”Vi har sett ett stort värde i att befinna oss på neutral mark, alltså inte i en profilerad stadsdel, utan en plats dit vi tror att de flesta kan komma till.”

”Vi vill ju att människor i utsatta områden ska ta sig därifrån, och då gäller det att ha bra verksamhet som gör att de kommer till oss, även om vi inte finns i området.”

”Jag tycker absolut vi ska finnas med mötesplatser i det man kan kalla utanförskapsområden. Det räcker att titta på statistiken: Var är arbetslösheten störst och utbildningsnivån och valdeltagandet lägst? Där ska vi vara.”

” Det är förödande när studieförbunden drar sig bort från landsbygd och mindre orter.”

5.2 Möten mellan olikheter

Det andra målet denna studie fokuserar på är hämtat från Studieförbundets verksamhetsåtagande till Folkbildningsrådet. Det lyder: ”Samtal och möten mellan människor med olika värderingar och ståndpunkt är sällsynta, även i folkbildningen. Vi ska bidra till att de blir fler.”

” Bonding handlar om att stärka sammanhållningen inom en grupp medan bridging handlar om att bygga broar mellan grupper.”

Det här målet kan kopplas till det som inom sociologisk forskning benämns *bonding* och *bridging*. Bonding handlar om att stärka sammanhållningen inom en grupp medan bridging handlar om att bygga broar mellan grupper. Bonding kan skapa trygghet och tillit, men riskerar också att stöta bort utomstående. Bridging kan ge ett bredare perspektiv och öppna möjligheter till samarbete, men relationerna kan bli ytliga och opersonliga. Begreppen bonding och bridging kan vara användbara när man funderar över möten och mötesplatser i studieförbunden.

Målet om möten mellan olikheter knyter även an till en samtidsdiskurs, där begrepp som ”åsiktskorridorer”, ”filterbubblor” och ”polarisering” flitigt förekommer. Forskarna är inte ense om hur människors värderingar formas, däremot är det klarlagt att det finns en tilltagande misstro mot politiker och beslutsfattare, och även en hårdare och mer polariserad ton i samhällsdebatten, inte minst på sociala medier. Det finns även tecken på att tilltron till det demokratiska systemet minskar. Vid riksdagsvalet 2022 minskade valdeltagandet bland unga och i en studie bland unga i åldern 16–25 år svarar 50 procent att de inte känner sig delaktiga i det svenska samhället. 43 procent vill påverka kommunen där de bor, men nästan lika många vet inte var det ska vända sig för att påverka (MUCF, 2025).

Det finns många försök att fördjupa demokratin och möjliggöra ett ökat medborgarinflytande, bland annat genom så kallad medborgardialoger. Sveriges kommuner och regioner arbetar med frågan om hur man genom samtal och dialog kan minska klyftan mellan väljare och valda. Så här skriver de i *Medborgardialog i komplexa samhällsfrågor* (2025): ”När människor upplever att deras vardag formas av beslut som fattas långt bortom deras egen påverkan, ökar risken för misstro, frustration och i vissa fall även hot, hat och våld. Spänningar mellan olika aktörer kan snabbt eskalera – särskilt i ett samtalsklimat präglad av alternativa sanningar, filterbubblor i sociala medier och hån mot förtroendevalda och tjänstepersoner.”

Traditionellt har folkrörelserna haft en roll för att ge uttryck för folkliga opinioner och ställa krav på förändring. Så är det i hög grad fortfarande, även om det finns tecken på att deras roll som ”röstbärare” försvagats på senare år (Wijkström med flera, 2012). Det är i denna kontext Studieförbundets mål om möten och samtal mellan olika värderingar och ståndpunkter kan ses.

Av intervjuerna framgår att även detta mål är känt, möjligtvis för att det så tydligt knyter an till en ofta uttalad tanke i folkbildningen, nämligen att verksamheten ska utgöra ett slags dynamiska arenor där medborgarviljan kan artikuleras och komma till uttryck, och där människors skilda uppfattningar kan hanteras på ett respektfullt sätt. Det är däremot, utifrån intervjuerna, svårt att bedöma på vilket sätt målet får genomslag i den konkreta verksamheten.

Flera kommenterar i allmänna ordalag det värdefulla med sammanhang som rymmer möten, där människor med skiftande intressen, erfarenheter och värderingar befinner sig på samma plats vid samma tid. Enligt de undersökningar som tidigare refererats, delar många cirkeldeltagare denna uppfattning.

Olika varianter på mål om ”möten mellan olikheter” har under lång tid funnits i Studieförbundet. Lite halvt om halvt på skämt brukar personer ibland säga att i detta studieförbund – som har både Naturskyddsföreningen och Jägareförbundet som medlemmar – möts allt från veganer till jägare. Utifrån intervjuerna är den samlade bilden dock inte entydig, när det gäller hur detta mål ska uppnås i praktiken.

”Jag tycker att det här målet känns svårt. Det kräver att vi jobbar aktivt med att få till dessa möten och samtal.”

”Överlag så trivs man väl bäst med att umgås med människor som liknar en själv. Det blir mindre friktion då. Det gör väl att den här typen av möten är sällsynta, men när de uppstår, händer ofta nåt spännande. Att tvinga ihop folk känns ju fel... men för mig själv har mötena med personer med annan bakgrund betytt väldigt mycket.”

”Ofta finns ju en beröringspunkt som gör att folk träffas. Våra cirkelledarutbildningar är möten där människor med olika perspektiv och åsikter träffas, där vi har det gemensamt att vi ska fungera som cirkelledare.”

”Olika mötesplatser kan bli som ett skyddsnät mot polarisering. Fanns de inte skulle all information spridas via rykten och sociala medier. Det är väl också ett skäl till att vi ska ha mötesplatser i socioekonomiskt utsatta områden.”

Vad är det då egentligen som konkret ska ske i vardagen för att samtal om värderingar ska uppstå, så att människors skiftande ståndpunkter kan artikuleras. En tanke som flera ger uttryck för är att man borde utveckla förmågan att hantera och konstruktivt vägleda människor i situationer där meningsmotsättningar och värderingsskillnader kan uppenbaras och ventileras på ett konstruktivt sätt.

”Jag tycker nog att vi börjar bli bättre nu på att hantera olikheter och facilitera samtal på rätt sätt. För att lyckas måste du tänka mycket på det i förväg, till exempel vilka värderingskonflikter som kan finnas i en grupp.”

Ska man försöka sammanfatta de ibland lite vildvuxna reflektionerna kring detta mål, kan tre perspektiv skönjas:

• Cirkelgruppen som arena för möten och samtal

Studiecirkeln kan beskrivas som studieförbundens kärnverksamhet. År 2025 genomfördes drygt 10 000 studiecirklar i Studieförbundet, i många skiftande ämnen.

I en studiecirkel möts människor med ett gemensamt intresse. Men det behöver inte vara så mycket mer än själva cirkelämnet som förenar deltagarna i gruppen. På så sätt kan studiecirkeln i sig ses som en potentiell arena där olika värderingar och ståndpunkter kan uppenbaras, inte enbart i frågor som rör själva cirkelämnet. I den klassiska studien *Kan en filthatt stärka demokratin* (1996) lyfter Lena Lindgren fram hantverkscirkelns betydelse genom att de kan bidra till samtal som etablerar en demokratisk grundsyn.

I Studieförbundets tidning Cirkeln skildras en filosoficirkel med äldre deltagare. ”Vi lyssnar på varandra och får olika infallsvinklar på det vi pratar om”, säger en kvinna. ”Vi vågar uttrycka våra åsikter utan att någon annan blir stött”, hävdar en annan.

Cirkelledarnas roll skiftar i olika studiecirklar, men förmågan att leda samtal och grupprocesser, där deltagarnas skilda värderingar kan uppenbaras, ses som en betydelsefull del av deras ledarskap.

” Olika mötesplatser kan bli som ett skyddsnät mot polarisering.”

”Det är i mötet med människor som har andra erfarenheter och tankar, som du själv har möjlighet att ompröva eller nyansera dina egna uppfattningar.”

”Jag har funderat mycket på vad som händer i kamratcirkelarna som är formade utifrån att man delar ett gemensamt intresse. Jag tror vi skulle kunna bli bättre på att hantera de olikheter och konflikter som kan uppstå där.”

”Jag tror att cirkelledarna har en jätteviktig roll när vi pratar om det här målet.”

• Arrangemang som rymmer möten och samtal

Ett sätt att få till stånd samtal och ”möten mellan olikheter” är genom arrangemang med det uttalades syftet att uppmuntra till dialog kring aktuella samhällsfrågor, där olika värderingar och ståndpunkt kan komma till uttryck. Syfte och former för sådana arrangemang kan skifta – från enstaka sammankomster till mer omfattande processer. Det finns många exempel där Studieförbundet genomfört offentliga arrangemang av denna karaktär. En avdelning har till exempel i samarbete med en kommun arrangerat medborgarsamtal om kommunens hållbarhetsmål. En annan avdelning medverkade med aktiviteter inför en kommunal folkomröstning om vindkraft.

På senare tid har några avdelningar engagerats i ett arbete inspirerat av brittiska metoder om *Community Organising*. Här arbetar man för att, genom dialog och samverkan, stärka medborgarnas röst och inflytande i lokalsamhället, i frågor som är angelägna för de boende. I Studieförbundet har modellen *Weaving Trust* använts, där människor, främst från organisationer inom civilsamhället, genom samtal bygger tillit och lägger grund för gemensamt agerande i olika frågor.

I flera intervjusvar uttrycks utvecklingspotential för den här typen av arrangemang, vare sig de består av enskilda insatser eller mer omfattande projekt. Någon framhåller att Studieförbundet, som partipolitiskt oberoende studieförbund, i ökad utsträckning borde få till stånd möten där olika ståndpunkter och värderingar kan uttryckas, och skilda perspektiv sammanflätas.

”Beredskap är ett exempel på en fråga man kan ta sig an från skilda håll; klimatperspektiv, försvarsperspektiv... Vi kan vara en plattform, även i sammanhang där det finns målkonflikter.”

”Ett sätt är att försöka komma bort från situationer där människor snabbt måste tycka saker. Om vi kan vara neutrala, utforma frågor och adressera utmaningar på rätt sätt, då tror jag att människor med olika värderingar kan mötas.”

• Platser där olikheter möts

Flera lyfter fram det positiva med att olika aktiviteter finns på samma fysiska ställe och pågår parallellt. Många av Studieförbundets lokalkontor, i alla fall de större, möjliggör just detta flöde av människor, till exempel i fikarum och entréer. Där kan spontana möten äga rum och nyfikenhet väckas, även om mötena inte alltid innefattar djupare samtal om värderingar.

”Ett sätt är att försöka komma bort från situationer där människor snabbt måste tycka saker.”

”Ibland kan små, korta möten ha större betydelse än man tror. Det kan liksom väcka något.”

”Det är viktigt att det finns en plats i lokalen, utanför den egna aktiviteten, där man kan träffa personer som gör något helt annat, även om det bara är att ta en kopp kaffe.”

”Det händer något när hiphop-ungdomar möter jaktfarbröder. Våra armbågar blir mindre vassa i sådana stunder.”

6. Mötesplatserna – och de möten som sker där

I det här avsnittet beskrivs och kommenteras de platser där folkbildning sker – Studieförbundets mötesplatser. Utgångspunkten är de tre kategorier som nämndes i inledningen. Som påpekats överlappar de ibland varandra, och är inte glasklart definierade. Kategorierna ska inte heller värderas gentemot varandra, men har fungerat som utgångspunkt för reflektioner om var och hur folkbildning bedrivs.

6.1 Studieförbundets lokalkontor

Studieförbunden har verksamhet i samtliga kommuner. Det finns ingen statistik över det totala antalet bemannade lokalkontor och verksamhetslokaler i landet. Antalet kontor har dock minskat kraftigt under 2000-talet. Möjliga orsaker kan vara att antalet studieförbundsavdelningar blivit färre, samt att kommunernas anslag till studieförbunden under de senaste 25 åren minskat avsevärt. Utvecklingen har accelererat på senare år, till följd av att statsanslagen till studieförbunden under en treårsperiod minskat med en tredjedel.

Studieförbundet har för närvarande ett femtiotal bemannade lokalkontor som rymmer både arbetsplatser och verksamhetslokaler. Det är också den minsta gemensamma nämnaren för det som här kallas ”Studieförbundetkontor”. I övrigt är variationen stor. Här finns allt från små kontor med ett eller ett par mötesrum för mindre grupper, till stora lokaler med många arbetsplatser och mötesrum i varierande storlek. Vissa kontor innehåller större konferenssalar och även lokaler som kan användas för olika verksamheter – musik, dans, föreläsningar etc. Det är vanligt att kontoren rymmer allmänna ytor, ofta med pentry och cafébord som ibland delas av anställda och besökare.

Lokalkontorens användning

Studieförbundets lokalkontor används både som arbetsplatser och för folkbildningsverksamhet. Det pågår studiecirklar i skiftande ämnen främst på kvällar och helger, men också dagtid, om än i mindre omfattning. Lokalerna nyttjas även av de föreningar och grupper som Studieförbundet samverkar med. Förutom studieverksamhet använder föreningarna lokalerna för olika slags möten; med styrelsen, medlemmar och för planering.

De flesta möten som äger rum på kontoren är planerade i förväg. Besökarna kommer till lokalen av en särskild anledning, främst för att delta i studiecirklar. Att cirkelledare och föreningsaktiva har inbokade möten med Studieförbundets folkbildningsutvecklare förekommer ofta. Vanligtvis handlar dessa möten om att planera och följa upp folkbildningsverksamhet. Mer sällan sker spontana möten på kontoren, även om det förekommer att människor tittar in på ett oplanerat besök. Det här påverkas av kontorens läge. Skyltfönster och en öppen entrédörr ökar sannolikheten för spontana besök, både av personer som har eller har haft en relation till Studieförbundet, men också av nyfikna förbipasserade.

”På en del orter finns en tradition av att folk kommer förbi, sticker in näsan och fråg-

ar: 'Vad händer här?' Det är något härligt med dessa oförutsedda möten. Men också problematiskt, för även om vi är på plats är vi inte alltid tillgängliga. Både härligt och ibland besvärligt alltså."

På Studieförfrämjandets kontor genomförs också öppen verksamhet och arrangemang inom olika områden; föreläsningar, föreläsningar, öppet hus etc. Här är variationen stor och avhängig både lokalernas utformning och den verksamhetsinriktning som finns.

"Vi har haft olika varianter av prova på-aktiviteter. Det är bra verksamhet som når olika målgrupper. 'Kom och spela improvisationsteater eller lär dig spela Mahjong'. Här finns absolut utvecklingspotential för att nå nya grupper."

Arbetsplats, mötesplats – och en plats att trivas

Att Studieförfrämjandets kontor både är arbetsplats och mötesplats upplevs inte som problematiskt, snarare tvärtom. De anställda kommer nära verksamheten, möter deltagarna och kan skapa relationer med befintliga och potentiella samarbetspartners. Att finnas på plats med anställda som kan erbjuda ett personligt möte uppfattas som mycket värdefullt.

"Lokalkontoren är viktiga mötesplatser, eftersom det inte finns något liknande i samhället över huvud taget. Att det både sker verksamhet och du kan träffa anställda och fråga om saker."

"Det pågår ju folkbildning här, och då blir det en arbetsplats och en mötesplats. Det behövs frisk luft i form av deltagare och besökare som rör sig i lokalerna."

"På vårt kontor konstaterade vi att vi hade fler kontorsrum än studierum. Vi kände direkt att det måste vi ändra på. Verksamheten ska vara i fokus."

Kontorens funktion av både arbetsplats och mötesplats fordrar en del praktiska arrangemang. Det gäller både nyttjande av lokalerna på kvällar och helger, och även vad gäller kontorens utrustning och utformning.

"Våra kontor vinner väl inga designpriser direkt. Det är en balansgång. Inte för flådigt, som ett arkitektkontor. Inte heller för privat, som ett vardagsrum. Det ska främst vara ordning och reda och funktionellt. Vi behöver ställa oss frågan hur man skapar en inbjudande mötesplats."

"Det gäller att få människor att känna sig hemma, att det blir en levande plats."

Lokalerna nyttjas även när inga anställda är på plats. Det finns olika policyer vad gäller tillgänglighet på kvällar och helger, men ambitionen är att skapa förtroende så att de som använder de obemannade lokalerna tar ansvar – att de ska uppfatta Studieförfrämjandets kontor som "vår mötesplats".

"Vi försöker få in ansvar och engagemang från deltagarna. De ska känna att det är deras mötesplats som vi tillsammans måste värna om."

"Här är det generös utdelning av nycklar och taggar, och det skapar tillit och ett ömsesidigt ansvar. Det var en puckel i början, men nu fungerar det bra."

” Lokalkontoren är viktiga mötesplatser, eftersom det inte finns något liknande i samhället över huvud taget."

”Om vi fortsätter tänka varje studieförbund för sig, kommer inte folkbildningen att finnas i hela landet i framtiden.”

Nav i lokalsamhället

Det en samstämmig uppfattning att ett lokalt Studieförbundskontor påtagligt ökar möjligheterna för att bli en aktör i lokalsamhället. Just kombinationen av en särskild plats och anställda med lokalkännedom är en framgångsfaktor, förutsatt att de anställda just intar rollen som proaktiv samhällsaktör. Det finns många exempel i Studieförbundet, och säkert även i andra studieförbund, att lokal närvaro är, om inte en förutsättning för, så i vart fall väsentligt bidrar till både kvalitet och omfattning på folkbildningsverksamheten.

”Studieförbundens kontor har stor betydelse. Framför allt på landsbygd och på mindre orter finns behov av mötesplatser. Det är där vi nu tvingas lägga ner. Det är synd.”

”Lokal närvaro gör att vi kan bidra till att lösa lokala samhällsproblem. På många sätt är ju vi i studieförbunden problemlösare. Vi är en superkraft för att hålla samman och utveckla det ideella engagemanget. Se bara på flyktingkrisen 2015, då var det studieförbunden som nådde ut och engagerade en massa frivilliga.”

Att så många av studieförbundens kontor på senare tid har tvingats stänga, riskerar att få allvarliga konsekvenser. Det blir svårt att upprätthålla den roll som studieförbunden har för det lokala föreningslivet, och för lokalsamhället i stort. Försök till samverkan mellan studieförbund för att upprätthålla den lokala närvaron på mindre orter har prövats, och erfarenheterna är skiftande.

”Om vi fortsätter tänka varje studieförbund för sig, kommer inte folkbildningen att finnas i hela landet i framtiden. Vi måste utforska nya möjligheter till samverkan, annars kommer vi att uppfattas som trötta och uppgivna. Vi måste tänka nytt.”

”Vi har fått i uppdrag av Bildningsförbundet att titta på hur vi kan samverka mellan studieförbunden om vår lokala närvaro. Det finns lite tankar och idéer hur vi kan samverka, utan att det blir konkurrens.”

”Jag hoppas vi går mot fler gemensamma lösningar där studieförbund samarbetar för att finnas på plats lokalt. Men hittills har intresset varit svalt från de andra.”

Kostnader och nyttjandegrad

Inom ramen för denna studie har det inte gjorts några djupare analyser av kostnader, intäkter och nyttjandegrad för Studieförbundets kontor. Hyreskostnader skiftar så klart beroende av både ort, läge och lokalernas storlek. Det står i alla fall klart att det innebär betydande kostnader att hyra och bemanna ett kontor.

Den bild som förmedlas är att flexibel prissättning tillämpas för att hyra lokalerna. Det är kostnadsfritt för studiecirklar och möten med föreningar som samverkar med Studieförbundet. Det förekommer även att en del kontor löpande hyr ut delar av lokalerna, främst till ideella organisationer. Att hyra ut till externa användare, som privatpersoner, organisationer och företag förekommer, dock i begränsad omfattning. Vad gäller replokaler för studiecirklar i musik tillämpas flexibla priser, både för replokaler i separata lokaler och de som finns i anslutning till Studieförbundets kontor.

”Bedömningar om prissättning görs löpande och det är ett stort spann. Finns det tankar om samverkan får många låna gratis.”

”Alla lokaler är gratis för grupper med verksamhet hos oss. Vi hyr inte ut lokalerna.”

Nyttjandegraden av lokalerna skiftar, och som tidigare nämnts finns det en strävan att frigöra plats för folkbildningsverksamhet, särskilt när behovet av lokaler är stort, vilket är fallet på många orter. Detta kan resultera i att de anställda får vara mer flexibla när det gäller fasta arbetsplatser.

6.2 Kulturhus/föreningshus

Studiefrämjandet driver några större mötesplatser av delvis annan karaktär än de övriga. I denna studie har intervjuer skett med representanter för tre av dessa, Kulturhuset Klossen i Umeå, Kontakten i Uppsala och Kulturhuset Sofiepark i Malmö.

Det finns både sådant som förenar och skiljer dessa tre mötesplatser åt. Två av dem ligger i socioekonomiskt utsatta områden, Klossen i stadsdelen Ålidhem och Kontakten i stadsdelen Gottsunda. Sofiepark ligger i kvarteret Kampen nära centrala Malmö. Området beskrivs som ett nav för kultur, fritid och urbana verksamheter.

Alla tre mötesplatserna utmärks av stora ytor, där både lokaler och utrustning ger möjlighet till en rad aktiviteter – studiecirkel i olika ämnen, musik, dans, möten, föreläsningar och föreläsningar. Sofiepark och Klossen är huvudkontor för Studiefrämjandet i Malmö respektive Umeå, medan Kontakten är en separat enhet. Studiefrämjandets kontor i Uppsala finns i en annan del av staden.

Ekonomi för de tre mötesplatser är komplex, med olika intäktskällor. Klossen får ett smärre riktat stöd från Umeå kommun och Kontakten har ett Idéburet offentligt partnerskap (IOP) med Uppsala kommun. Sofiepark drivs med offentligt stöd genom reguljära bidrag till studieförbunden. De tre mötesplatserna beskrivs inte i detalj i denna rapport. Från intervjuerna med medarbetare förmedlas några erfarenheter som här sammanfattas.

Klossen – Ålidhem, Umeå

Kulturhuset Klossen ligger i en byggnad nära centrum i Ålidhem, en stadsdel som beskrivs som ett miljonprogramsområde, cirka tre kilometer från Umeå centrum. Klossen öppnade för ett femtontal år sedan och har en stark förankring i stadsdelen. Det innebär att man kan fånga upp idéer som uttrycks av de boende. Det finns flera exempel på sådana medborgardrivna initiativ på klossen. En annan effekt av förankringen i stadsdelen är att Klossen, och Studiefrämjandets medarbetare, tar aktiv del i olika samverkansprocesser, där man av till exempel polis och kommunala förvaltningar ses som en medspelare i stadsdelens utveckling.

”Det gör skillnad när man skapar mötesplatser i det som vi kallar periferin. Vi måste fråga oss vems hemmaplan vi är på i våra mötesplatser. Jag vill inte nedvärdera våra andra lokaler, men det finns skillnader. Klossen är mer kaotiskt, samlar fler människor, har större ytor som möjliggör mer.”

”Klossen är känd här i området. Min bild är att Klossen uppfattas som en rolig och färgglad plats, inte som ett svårtillgängligt och ’fint’ kulturhus.”

” Det är inte alltid folk kan uttrycka sina behov eller vilja. Du måste lyssna in, lyssna av, fråga, coacha, pusha...”

Nästan all Studieförbundets verksamhet i Umeå sker på Klossen. Det betyder att Umeåbor och föreningar som aldrig tidigare varit i stadsdelen Ålidhem nu kommer på besök.

”Tidigare var vår verksamhet splittrad mellan olika lokaler. Olika verksamheter möttes i sina stängda miljöer, på Klossen är det mer öppet.”

”Klossen hade aldrig varit detsamma om vi hade legat i stan.”

Delar av Klossen hyrs ut till ideella organisationer och kulturinstitutioner. Det innebär att Klossen inte enbart är en arbetsplats för medarbetare i Studieförbundet.

”Det stärker känslan för platsen, att vi hjälps åt och fler känner sig hemma i huset. Och hela tiden byggs nya samarbeten.”

En fråga som diskuterats mycket är om Klossen ska vara en mötesplats där man kan vistas utan att göra något speciellt, eller en plats för organiserad verksamhet. I en stadsdel med brist på öppna samlingsplatser har ungdomar behov av att bara ”hänga”. För att svara upp mot behoven finns öppna aktiviteter, till exempel inom spelkultur, men det är resurskrävande.

”Vi pratar mycket om vikten av spontana möten, men då är det lätt att det blir en fritidsgård, där man bara hänger. Det är en ständig balansgång mellan öppna och slutna mötesplatser, mellan det planlagda och spontana.”

Kontakten – Gottsunda, Uppsala

Kontakten ligger i Gottsunda centrum i Uppsala, en stadsdel med en hög andel utrikes födda. Kontakten är sedan många år förankrad i stadsdelen och har utvecklats till en samlingspunkt för föreningar och boende i området. Verksamheten är differentierad med språkcafé, kurser, dans, cykelkurser etc. Kontakten driver även en fritidsbank med utlåning av fritidsutrustning.

”Vi identifierar behov i stadsdelen som vi vill tillfredsställa. Vi jobbar aktivt för att få igång aktiviteter, och det kräver ofta handpåläggning av oss i personalen. Vi använder begreppet platstagande, som betyder att vi vill att deltagarna ska sätta sin prägel på platsen.”

Kontakten har fokus på nyanlända och personer med invandrarbakgrund. Verksamheten bygger till stor del på ett IOP (idéburet offentligt partnerskap) med Uppsala kommun, där fokus är att stärka människors möjligheter till utbildning och arbete. Det innebär att medarbetarna på Kontakten utvecklat kompetens för ett pedagogiskt coachande förhållningssätt på individnivå – och att det finns resurser för att jobba folkbildningsmässigt i friare former.

”Vi som jobbar här pratar hela tiden med deltagarna. Efter alla tusentals samtal på Kontakten lär man sig möta människor där de står och titta framåt. Det gäller att både locka och leda. Ibland måste man också fråga sig, vad vill den här personen egentligen. Det är inte alltid folk kan uttrycka sina behov eller vilja. Du måste lyssna in, lyssna av, fråga, pusha, coacha...”

”Jag vill inte förringa någon annans arbete, men vi på Kontakten har lyxen att kunna jobba lite friare och det ger så klart fördelar.”

I likhet med Klossen i Umeå brottas man på Kontakten med frågan om att vara en mötesplats för spontana möten och ”häng” eller för mer planerade aktiviteter.

”Vi vill inte ha häng för sin egen skull. Hos oss är det mest kvinnor som kommer förbi, och då kan någon ur personalen närma sig och fråga vad de vill göra. Det värsta som kan hända är att det blir tomt, så det gäller att fylla huset med både planerade och oplanerade aktiviteter.”

Sofiepark, Malmö

Under ett tjugotal år har Studieförbundet drivit Kulturhuset Sofiepark, som är basen för organisationens verksamhet i Malmö. Sofiepark ligger i kvarteret Kampen mellan Malmö centrum och stadsdelen Rosengård. I närheten samlas många kulturverksamheter och området en av tre Kulturljudzoner i världen (de övriga finns i New York och Berlin).

”Vi beskriver det som vårt kulturhus Sofiepark och att vi finns i en kulturljudzon gör att det kan bullra hela natten.”

På Sofiepark finns ett tjugotal replokaler samt mötesrum och danssalar. Det finns även en blackbox för föreställningar. På Sofiepark sker, förutom studiecirkelverksamhet, offentliga arrangemang i form av föreställningar och föreläsningar. Receptionen är bemannad dag- och kvällstid, men många som har aktiviteter på Sofiepark har tillgång till lokalerna på kvällar och helger. Tidigare fanns ett café, numera finns möjlighet för besökarna fixa eget fika.

”De gemensamma ytorna har blivit mindre på grund av att vi har mindre resurser. Det är synd.”

Huvuddelen av verksamheten på Sofiepark är planlagd, besökarna kommer dit av en anledning. Eftersom huset är stort, med över hundra musikgrupper som har studiecirkel, är det många som rör sig i lokalerna. Flödet av människor i huset gör att det sker många möten, men det är framför allt inom ramen för den planerade verksamheten som mötena äger rum.

”Oplanerade möten sker också, men det är nog mest i pauserna. Jag tror också att det sker många spontana möten under ytan som vi som jobbar här inte märker.”

6.3 Verksamhetslokaler

Den kategori av Studieförbundets mötesplatser som här kallas ”verksamhetslokaler” är inte helt lätta att avgränsa och beskriva. Det är svårt att ge en heltäckande bild av omfattningen och karaktären av dessa mötesplatser. Samtidigt utgör de betydelsefulla arenor där människor möts och folkbildning sker.

Under intervjuerna nämns i första hand musikverksamhetens replokaler för musikgrup-

per som har studiecirkel. Någon jämför studieförbundens replokaler och musikhus med idrottens infrastruktur i form av idrottshallar.

”De här platserna handlar ofta om musik. Många föreningar skulle nog klara sig utan oss och våra lokaler, men musikverksamheten skulle absolut inte klara sig.”

Här finns en stor bredd – från enbart replokaler i form av rum, till mångfacetterade musikhus med studio, scener och allmänna ytor för möten och umgänge.

”Vi har väl inte riktigt definierat vad ett musikhus är. En korridor med replokaler ser jag inte som en mötesplats, det behövs en allmän yta, typ café.”

På vissa mötesplatser, framför allt inom musik och annan kulturverksamhet, samverkar Studieförbundet med andra aktörer, utan att ha huvudmannskapet för hela mötesplatsen, men för en del av verksamheten. Det kan till exempel gälla ansvar för replokaler i ett större musikhus eller kulturhus. Många av dessa platser är under vissa tider bemannade med anställda i Studieförbundet.

” Vi glömm
ibland betydelsen
av små informella
möten.”

”Med det nya fältbaserade arbetssätt som vi folkbildningsutvecklare ska jobba på tror jag mycket på det här. Vi kan kroka arm med andra och ge redan befintliga mötesplatser ett mervärde. Vi behöver inte vara på plats hela tiden på de här mötesplatserna, utan kan finnas när vi behövs.”

”Vi behöver nyckelpersoner som vågar och vill jobba utåtriktat, så att vi kan skapa fler mötesplatser där vi kan spela en roll tillsammans med andra.”

Inställningen till den här formen av lösningar är genomgående positiv, eftersom de möjliggör folkbildningsverksamhet och möten i skiftande former. Att driva ett kontor i egna lokaler med anställd personal är mycket resurskrävande. I det perspektivet finns mycket att vinna på att etablera samverkan med andra aktörer. Att det finns mötesplatser – från glesbygd till storstäder – som möjliggör gemensamt skapande och social interaktion beskrivs som mycket värdefullt.

Dessa mötesplatser, särskilt de större som rymmer olika verksamheter, beskrivs som arenor för både organiserade och spontana möten, med ett flöde av människor som bygger relationer och bollar idéer. En av de intervjuade kallar det ”mikromöten”.

”Vi glömm ibland betydelsen av små informella möten. Bara att ses och snacka kan föda nya idéer och constellationer. Det är nog viktigt för alla, men kanske mest för ungdomar som håller på med musik eller annan kultur. Det blir en slags socialisation.”

Studieförbundet driver även egna mötesplatser med anställda och särskild inriktning som kan ingå i denna kategori. Konstskolan Basis i Stockholm är ett sådant exempel. Studieförbundet driver även som ett kommunalt uppdrag en fritidsgård och är även medarrangör till kommunal Kulturskola.

Flera påtalar vikten av att när Studieförbundet bedriver verksamhet på platser som delas med andra, eller på uppdrag, är det av stor vikt att organisationens närvaro och arrangörskap synliggörs, och att verksamheten vilar på folkbildningens grund.

7. Mötesplatser i lokalsamhället – det politiska perspektivet

Det har framgått att mötesplatserna ses som en central del av folkbildningsverksamheten, och en utgångspunkt för att spela en aktiv roll i lokalsamhället. Hur ser det då ut om man vidgar perspektivet och riktar fokus på hur politiska beslutsfattare ser på studieförbundens roll, och på värdet av mötesplatser i lokalsamhället.

Rapporten *Vid vägs ände* (2025) visar att folkbildningsverksamheten de senaste åren minskat över hela landet och att studieförbunden i fyra av tio kommuner stängt ner lokaler helt eller delvis.

I en studie från branschorganisationen Studieförbunden i samverkan, *Varför minskar det?* (2018) intervjuades företrädare för ett antal kommuner som minskat sina anslag till studieförbunden. Det framkom att bristen på lokal närvaro är ett av skälen till att många kommuner har skurit ner på anslagen. ”I vår kommun upplevs studieförbunden som avlägsna och främmande. Om de saknar representation på orten är det mycket svårt att veta vilka de är och vad de gör”, säger en tjänsteperson. I rapporten framkommer inga principiella invändningar mot anslag till studieförbunden, utan det är snarare än fråga om att andra insatser prioriteras – särskilt där studieförbunden uppfattas som frånvarande och inaktiva.

Det är inte svårt att hitta exempel på politiska företrädare som i positiva ordalag uttrycker vikten av att det finns offentliga mötesplatser och ett aktivt civilsamhälle. Här finns också höga förväntningar på studieförbunden. När Studieförbundets tidning Cirkeln inför valet 2026 frågade samtliga riksdagspartier om deras grundinställning till folkbildning och om vad som är studieförbundens viktigaste uppgift i samhället, är det många som nämner just mötesplatser. Några exempel:

Centerpartiet: ”Den viktigaste uppgiften är att skapa tillgängliga mötesplatser för gemensamt lärande.”

Sverigedemokraterna: ”Studieförbundens viktigaste uppgift är att främja bildning, personlig utveckling och deltagande i samhället. De fungerar som mötesplatser och bidrar till demokrati och sammanhållning.”

Socialdemokraterna: ”Genom studieförbund och folkhögskolor skapas mötesplatser som stärker demokrati och sammanhållning, tilliten och människors möjlighet att växa, både som individer och som medborgare.”

De senaste årens nedskärningar av statsanslagen till studieförbunden har lett till en omfattande politisk debatt. I enkäten till riksdagspartierna öppnar också flera av dem – även partierna inom Tidösamarbetet – för att bidragen till studieförbunden ska öka eller återställas.

Lokala politiska företrädare framhåller också studieförbundens roll för att skapa mötesplatser och samarbeta med föreningslivet. I Orsa i Dalarna är Studieförbundet det enda

” I vår kommun upplevs studieförbunden som avlägsna och främmande.”

studieförbundet med kontor och anställd personal. ”Det underlättar så klart att finnas på plats. Jag ser studieförbundens roll som att fånga upp och förädla initiativ från föreningar och medborgare”, säger kommunalrådet Mikael Thalín (c).

I tidningen Cirkeln nummer 1.2025 uttalar sig kommunpolitiker från olika partier i Uppsala, Eskilstuna och Vimmerby. Samtliga ser positivt på studieförbundens roll i lokalsamhället. Jari Puustinen (m) från Eskilstuna säger att: ”Vi i Eskilstuna ger stöd till studieförbunden ... Mötesplatserna är oerhört viktiga, där man byter erfarenheter och klokskap med varandra. I dagens samhälle finns stor otrygghet och många känner sig vilsna.”

Det finns fler exempel än som redovisats i denna rapport där Studieförbundet och även andra studieförbund etablerat ett nära samarbete med kommunala förvaltningar för att utveckla mötesplatser och få till stånd möten mellan människor. En nyckelfaktor för att detta ska ske är att studieförbunden finns på plats i kommunen, och att deras medarbetare har ett proaktivt och kreativt förhållningssätt när det gäller att etablera både mötesplatser och verksamhet som kan svara mot behov som finns i lokalsamhället.

Det är uppenbart att det från politiskt håll finns både förväntningar och förhoppningar på att studieförbunden ska bidra med fler mötesplatser i samhället. I en tid av polarisering och ökade klyftor ses platser för fysiska möten, samtal och interaktion mellan människor som ett sätt att utveckla samhället i positiv riktning.

8. Sammanfattade reflektioner

Att med säkerhet uttala sig om folkbildningsverksamhetens och mötesplatsernas effekter för individer och samhälle – på kort och lång sikt – är vanskligt. Förhoppningsvis kan dessa sammanfattande reflektioner om mötesplatsernas och mötenas betydelse ge näring åt fortsatta samtal om studieförbundens framtida vägval.

• Möten och mötesplatser – för individ och samhälle

Möten mellan människor, ofta med gemensamma, ibland med skilda intressen, beskrivs som folkbildningens DNA. Att skapa förutsättningar för olika former av folkbildande möten ses som en central uppgift för Studieförbundet.

Mångfalden av mötesplatser är en utmaning när företeelsen ska beskrivas, men kan också ses som ett tecken på förmågan att inte fastna i givna former, utan kunna agera flexibelt utifrån de behov och förutsättningar som finns.

Värdet av folkbildningens möten och mötesplatser uttrycks i termer av att det är positivt för individen att ingå i sociala och lärande sammanhang. När effekter på ett mer övergripande plan diskuteras, är bilden att mötesplatser bidrar till stärkt sammanhållning och ökad tillit i samhället. De möten som sker inom folkbildningens breda verksamhet kan även utgöra forum där medborgares demokratiska engagemang kan komma till uttryck. Begreppet social infrastruktur kan användas för att beskriva den väv av mänskliga möten och sammanhang som skapas i studieförbunden. Det finns en stor samstämmighet i värdet av detta, både i intervjuerna i denna studie och när politiska företrädare uttalar sig om studieförbundens roll i samhället.

Folkbildningsaktiviteter i studieförbund är till övervägande del planerad verksamhet, främst i form av studiecirkel och kulturprogram. Parallellt med detta uttrycks en önskan att forma mer spontana och öppna möten och mötesplatser som kan samla personer för dialog och aktiviteter.

• Fysisk infrastruktur för möten och bildning

Studieförbundens mötesplatser är mycket olika, både vad gäller storlek, lokalisering och ändamålsenlighet för skiftande verksamheter. Så är det också i Studieförbundet. Gemensamt utgör de en fysisk infrastruktur där möten och interaktion mellan människor sker. Det kan ibland vara lätt att bortse från det fysiska rummets roll för möjligheten att bedriva folkbildningsverksamhet. Men för många grupper och föreningar, inte minst inom den omfattande musik- och kulturverksamheten, har lokalerna, i allmänhet utrustade och anpassade verksamheten, en avgörande betydelse.

” Studieförbundets ambition att forma mötesplatser där behoven är särskilt stora kräver betydande resurser.”

” Ambitionen att nå ut till nya grupper är levande.

• Att finnas där behovet av folkbildning är stort

Studiefrämjandets mål att etablera mötesplatser där behovet är särskilt stort leder till många reflektioner. Målet knyter an till en lång tradition och ambition av att sänka trösklarna och nå ut till personer som av olika skäl inte självmant knackar på folkbildningens dörrar. Det är en samstämmig uppfattning i denna studie att det är viktigt att aktivt nå ut och bjuda in personer som inte känner till folkbildningens möjligheter. Samtidigt väcker målet en rad frågor, något som i sig kan ses som ett tecken på att det är angeläget – och samtidigt svårt. Det är inte lätt att veta vilka som har störst behov, vad de behöver och hur man ska nå dem. Flera uttrycker vikten av att nå ut till nya grupper, men utan ett ”ovanifrånperspektiv” i synen på människor. Det krävs lyhördhet, ödmjukhet, tid och kunskap för att närma sig nya målgrupper.

Några kopplar direkt detta mål till socioekonomiskt utsatta områden. Andra lyfter fram glesbygd och mindre orter, där utbudet av kultur och folkbildning är bristfälligt. Det är uppenbart att närvaro på en ort, med anställda och lokaler – oavsett om det är i glesbygd eller i ett socioekonomiskt utsatt område – ger gynnsamma förutsättningar för att inta en aktiv roll i lokalsamhället. Den samlade bilden är dock att fokus snarare ligger på människor och grupper med stora behov än på den fysiska mötesplatsens läge. Möjligen är detta en följd av den begränsade möjligheten att i nuvarande ekonomiska läge etablera nya mötesplatser. Det hindrar inte att ambitionen att nå ut till nya grupper är levande. Många refererar här till lyckade exempel på folkbildningsverksamhet riktade till marginaliserade grupper som pågår eller har pågått.

Studiefrämjandets ambition att forma mötesplatser där behoven är särskilt stora kräver betydande resurser. Det är också fråga om ett förändrat arbetssätt där medarbetarna förväntas spela en mer aktiv roll på mötesplatserna och i mötet med deltagarna. Här knyts förhoppningar till att det nya statsbidragsfördelningssystemet ska gynna folkbildningsarbete som värderar kvalitet och effekter framför kvantitet.

• Möten mellan olikheter

Studiefrämjandets mål om att verka för fler möten och samtal mellan människor med olika värderingar och ståndpunkter är välkänt, och flera relaterar här till uppfattningen om polariserade värderingsklyftor i samhället.

Studiecirkeln i sig är en plats som kan rymma värderingsskillnader, trots att deltagarna ofta förenas i ett gemensamt intresse. När och om dessa skillnader artikuleras, är cirkelledarens förmåga att leda gruppen i en konstruktiv riktning betydelsefull.

Kommentarer görs om att Studiefrämjandets partipolitiska obundenhet är en fördel vad gäller att arrangera aktiviteter där människors skilda uppfattningar i samhällsfrågor kan komma till uttryck och ventileras på ett civiliserat sätt. Det finns många exempel på att Studiefrämjandet intagit denna roll, och här finns erfarenheter att ta tillvara.

• Lokalkontoren som nav i civilsamhället

Studiefrämjandets cirka femtio lokalkontor värderas högt som lokala mötesplatser. De beskrivs som ett slags nav för det lokala civilsamhället, både för mer etablerade föreningar och nya grupper. Lokalkontoren gör Studiefrämjandet känt på orten, både bland allmänhet och beslutsfattare. De är ofta samlingsplatser för studier, föreningsmöten och även för utåtriktade aktiviteter riktade mot allmänheten. Det är platser där kontakter kan knytas, idéer födas och förverkligas.

De planerade mötena och aktiviteterna dominerar på Studiefrämjandets lokalkontor. Men det finns en ambition att kontoren också ska utformas så att spontana möten mellan olika verksamheter kan ske när de pågår parallellt, till exempel i allmänna utrymmen och fikarum.

Folkbildningsverksamhet bedrivs också på orter där det inte finns kontor, men det är en samstämmig uppfattning att fysisk närvaro befrämjar fruktbara samarbeten mellan medarbetarna, föreningslivet och i många fall även med kommunala företrädare. Den lokala närvaron bidrar till ett starkt arrangörskap genom medarbetarnas direkta närvaro och kunskap om den folkbildningsverksamhet som bedrivs på orten. Att ha sin arbetsplats på ett ställe där det samtidigt pågår folkbildning uppfattas som berikande.

Det finns en oro att studieförbundens kontor blir allt färre, inte i första hand utifrån organisationsegoistiska skäl, utan för att folkbildningskartans vita fläckar blir allt fler och att det blir allt svårare för medborgarna att ta del av folkbildning. Några reser frågan om samverkan mellan flera studieförbund kan vara en framtida väg att stärka den lokala närvaron.

• Kultur- och föreningshus

Det finns några större mötesplatser som drivs av Studiefrämjandet. Två av dem är Klossen i Ålidhem i Umeå och Kontakten i Uppsalastadsdelen Gottsunda, båda socioekonomiskt utsatta områden. Sofiepark i Malmö och det har under många år varit en betydelsefull mötesplats för folkbildning i Malmö.

Erfarenheterna av dessa större mötesplatser beskrivs som mycket goda. Klossen och Kontakten är uppskattade platser bland invånarna i respektive stadsdel. Kulturverksamheten på Sofiepark är omfattande.

Storleken och inriktningen på mötesplatserna bidrar till ett flöde av människor, folkbildning och samarbeten. Förankringen i kommunerna innebär att Studiefrämjandet blir omtalad som en viktig aktör för att bryta segregation och skapa möten mellan människor från olika delar av kommunen.

Det finns också utmaningar. Det gäller att hitta en balans mellan att vara en öppen plats för spontana möten, utan att det blir för stökigt och oorganiserat. Beroendet av offentliga anslag kan göra verksamheten sårbar.

” Erfarenheterna av dessa större mötesplatser beskrivs som mycket goda.

Dessa större mötesplatser är föremål för ett stort intresse och diskussion i Studieförbundet. Klossen och Kontakten har etablerat organisationen i socioekonomiska områden och representerar i flera avseenden annorlunda mötesplatser, jämfört med det traditionella Studieförbundetkontoren. De ska naturligtvis inte ställas mot varandra, men kulturhusen vidgar mångfalden av mötesplatser i Studieförbundet och bär därmed på erfarenheter och kunskap, sannolikt av betydelse för organisationens framtida utveckling.

• Verksamhetslokaler

De verksamhetslokaler, framför allt inom musik och övrig kultur, som Studieförbundet driver på egen hand och i samverkan med andra, är viktiga mötesplatser. Särskilt musikhusen med replokaler fungerar på många håll som noder för det lokala musiklivet.

Här är det uppenbart att det finns stora möjligheter att utveckla samverkan och partnerskap med andra aktörer för att skapa förutsättningar för möten och folkbildningsverksamhet. Och det behöver inte enbart gälla inom kulturområdet.

• Prioriteringar och resurser – en ständigt närvarande fråga

”Det här borde vi göra mer av.” ”Det här skulle vi kunna utveckla och bli bättre på.” Intervjuerna präglas av en påfallande iver att vilja mer och bättre. Att ambitionerna överstiger resurserna är knappast unikt för studieförbunden, men de senaste årens kraftiga nedskärningar har fått stora konsekvenser i form av färre anställda, stängda lokaler och minskad verksamhet. Den samlade bilden i denna studie är dock inte uppgivenhet, utan snarare framåtriktning – men också insikten om behovet av väl genomtänkta prioriteringar.

Under många år har studieförbundens fokus varit mängden verksamhet, i linje med principerna för fördelningen av statsbidrag mellan studieförbunden. Denna jakt på att åstadkomma stora volymer studietimmar har skett till priset av mer angelägna, men också resurskrävande, insatser som inte ger lika stort kvantitativt utfall. Att skapa och utveckla mötesplatser och att nå ut till nya deltagargrupper kräver både pengar och kunskap. Det knyts nu stora förhoppningar till att satsningar på kvalitet och effekter, som det nya statsbidragssystemet bygger på, ska uppmärksammas och ge utfall. Då kan också studieförbunden utvecklas i en mer positiv riktning än tidigare.

Källor

Bäckström Olofsson, Hanna och Berg Linda. *Plats att mötas och växa*. Institutionen för epidemiologi och global hälsa, Umeå centrum för genusstudier, Umeå universitet. 2023.

Folkbildningsrådet. *Folkbildningens betydelse för samhället 2025*.

Folkets Hus och Parker. www.folhethusochparker.se

Jacobs, Jane. *Den amerikanska storstadens liv och förfall*. Bokförlaget Diadalos, 2005.

Klinenberg, Eric. *Palaces for the People – How to Build a More Equal and United Society*. Vintage, 2020.

Lindgren, Lena. *Kan en filthatt stärka demokratin? Om mål och ideal i folkbildning*. Carlsons, 1996.

Melander, Charlotta. *Folkbildning i marginaliserade stadsdelar*. Folkbildningsrådet. 2019.

Metha, Vikas. *Evaluating Public Space*. Journal of Urban Design, 19. 2014.

Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor. *Ungas inflytande och delaktighet*. Ung idag 2024:2.

Nilsson, Erik. *Det var någonting med fjärlar – Reflektioner om demokrati och styrning*. Bokförlaget Atlas, 2022.

Putnam, Robert. *Bowling Alone*. Simon & Schuster, 2000.

Studiefrämjandet. *Strategi 2131; Strategiska mål 2024–2027; Verksamhetsåtagande 2025–2027; Verksamhetsberättelse 2024 och 2025*. www.studieframjandet.se.

Studieförbunden i samverkan. *Varför minskar det?* 2018.

Sveriges Kommuner och Regioner, SKR. *Medborgardialog och samverkan med civilsamhället*. <https://skr.se/demokratiutveckling/medborgardialogochsamverkan.8001.html>

Folkbildningsrådet med flera. *Vid vägs ände*. 2025.

Wijkström, Filip (red). *Civilsamhället och samhällskontraktet – en antologi om vad som står på spel*. European Civil Society Press, 2022.

Studiefrämjandet:

- är ett av Sveriges största studieförbund och finns över hela landet.
- har fyra profilområden: natur, djur, miljö och kultur.
- har 19 medlemsorganisationer.
- är en ideell organisation utan vinstintresse som styrs demokratiskt.
- är oberoende, utan kopplingar till politiska partier, religiösa samfun och fackliga organisationer.
- bildades 1959.

•

Rapporten är skriven av Thomas Östlund, journalist och utredare. Thomas Östlund är redaktör för Studiefrämjandets tidning Cirkeln och har skrivit flera rapporter på uppdrag av Folkbildningsrådet, bland annat om studieförbundens musikverksamhet och om folkbildning och regionala kulturplaner.

”Det är en bra grupp. En blandning av människor som vågar prata, det är ju diskussionerna man vill ha.”

Cirkelledare, Jägarskolan

”Man får en större vy på livet och människor. Vi är olika men kan umgås ändå.”

Man, 74, deltagare i gitarrcirkel

”Större replokaler hade varit trevligt, men framför allt replokaler där man kan spela musik under både dagtid och kvällstid.”

Citat från deltagarundersökning

”Vi lyssnar på varandra och får olika infallsvinklar på det ämne vi pratar om.”

Kvinna, 80, deltagare i filosoficirkel

”Gemenskap, trygghet och att peppa varandra – det är grunden. Samma sak gäller för att hålla vänskap vid liv.”

Kvinna, 27 deltagare i musikcirkel

